

HOE WOON JE IN EEN
WERELD VAN KUNST?

Milaan

Voor kunstfreaks,
nachtbrakers
en kaartlezers

Michelangelo's laatste werk

- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

LUCHT & CULTUUR
INADEMEN

Op naar de
beroemdste
HOMO UNIVERSALIS

BESCHERMHEILIGE
VAN DE BIJEN

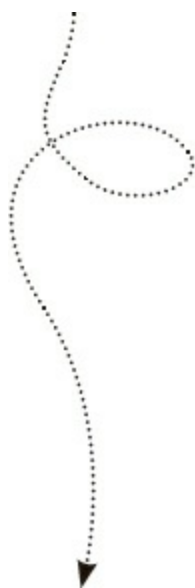
Van
antieke
zuilen
tot de
laatste
HYPE
van jonge
DESIGNERS

'EEN TWEEDE ROME?'

**MET
UITNEEMBARE
KAART**

Milaan

Uitgeverij ANWB

Inhoud

Het belangrijkste eerst

Dit is Milaan

Milaan in cijfers

Wat is waar?

Kodakmoment

Milaan als bron van inspiratie

Een reis in de tijd

Het leven viere

Het kompas van Milaan

15 manieren om je onder te dompelen in de stad

1

Het hart van de stad – **rond de Duomo**

Tempel van de muziek – **de Scala**

2

Elegantie triomfeert – **etalages kijken in de Gouden Vierhoek**

4

Kunst als meubilair – **Musei Poldi Pezzoli en Bagatti Valsecchi**

5

Cultuur en scene – **de wijk Brera**

6

Symbol vol kunst – **Castello Sforzesco en Piccolo Teatro**

7

De groene long van Milaan – **het Parco Sempione**

8

Leonardo's erfenis – **Avondmaal en Museo della Scienza**

9

Waar de geliefde heilige rust – **Sant'Ambrogio**

10

Romeinse overblijfselen – **speurtocht rond de Corso Magenta**

11

Tijdsprongen – **Corso di Porta Ticinese**

12

Flaneren als in Venetië – **de wijk Navigli**

13

Ontspanning en musea – **Giardini Pubblici en omgeving**

14

Mode en multiculti – **Corso Buenos Aires**

15

Van graf naar graf – **Cimitero Monumentale**

Museumlandschap van Milaan

Nieuwe architectuur in Milaan

Sculpturen en monumenten

Fabrieken met een nieuwe functie

Pauze, even rebooten

Overnachten

Eten en drinken

Winkelen

Uitgaan

Reisinformatie

Hoe zegt u?

Register

Fotoverantwoording

Colofon

Herinner je je deze nog?

Het belangrijkste eerst

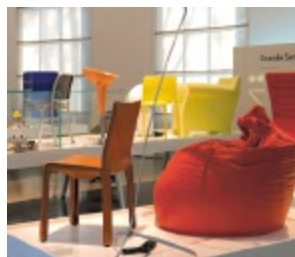

Neem de tijd en ga lopen – Milaan is geen grote metropool. Veel details zijn een beetje verstopt – curieuze, schilderachtige, mysterieuze: een betoverende tuin, een mooi portaal, een middeleeuwse klokkentoren, ‘gevangen’ tussen moderne gebouwen, interessante architectuur uit de 20e en 21e eeuw.

Goed gelift

Om een eerste indruk van Milaan te krijgen, kun je het best van het domein door de Galleria Vittorio Emanuele naar de Piazza della Scala lopen en dan het Parco Sempione in. Daar kun je met een lift de Torre Branca op – het uitzicht van bovenaf op de stad is fantastisch!

Oog in oog met kunst en design

Opwindende permanente en tijdelijke exposities van hedendaagse kunst zijn te zien in de Fondazione Prada en in de Hangar Bicocca. Het Triennale Design

Museum toont onder andere hoogtepunten van het Italiaanse design – ook architectuurfans zullen zich hier niet vervelen.

Milaan compleet gemeubileerd

Als je bestand bent tegen mensenmassa's is de meubelbeurs in april een prima tijd om Milaan te bezoeken. Want de *Salone del Mobile* is veel meer dan alleen maar een beurs. De stad puilt weliswaar uit, maar laat een ongelooflijke vitaliteit en anders verborgen schatten zien: particuliere binnenplaatsen en tuinen, die normaliter niet kunnen worden bezichtigd, herbergen nu exposities en installaties.

Duur maar onvergetelijk

Een keer moet je jezelf een aperitief gunnen in een van die dure bars met geweldig uitzicht – bijvoorbeeld op het dak van de Triennale, met zicht op het Parco Sempione, het Castello en de nieuwe skyline, of op het terras van het chique Ceresio 7. Ook de oude bars en traditierijke cafés zijn een bezoek waard, want de koffie en de *dolci* zijn er meestal heerlijk.

Het geratel hoort erbij

Doe net als de Milanezen en pak de tram. Gegarandeerd een belevenis! Meer dan 160 km tramrails doorkruisen de stad. Lijn 9 rijdt langs de vroegere Spaanse ommuring en bastions en komt dicht in de buurt van veel bezienswaardigheden. De lijnen 1 en 2 doorkruisen het centrum en passeren de hoogtepunten.

Lievelingswandeling

Wandel eens door de Cinque Vie, de vijf straatjes tussen de drukke Via Torino, de Piazza degli Affari en de Corso Magenta. Hier ben je midden in het oude Milaan met zijn nauwe steegjes, oude palazzi, kerken en overblijfselen uit de Romeinse tijd. Achter strenge façades verbergen zich mooie binnenplaatsen, kruisgangen en tuinen. Kunstenaarsateliers, zaken met traditie

en winkeltjes als Laboratorio Paravicini (Via Nerino 8), waar heel persoonlijk en tijdloos porselein wordt gemaakt, geven de straatjes een onweerstaanbare charme.

Bij kunstenaars thuis

Enkele woningen en ateliers van kunstenaars, ontwerpers en architecten die een stempel hebben gedrukt op het Milaan van vandaag, zijn tegenwoordig musea met een heel bijzondere sfeer.

Heerlijk chillen

Slenter 's avonds eens door de buurten Navigli of Brera. In beide vind je ontelbare cafés en eetzaakjes. Laat je gewoon meevoeren door de mensenstroom en loop voor culinair genot je neus achterna.

Ik woon al bijna mijn hele leven in Italië, waarvan twaalf jaar in Milaan en tegenwoordig op het platteland niet ver van Zwitserland. Maar vrienden en het culturele aanbod lokken me steeds weer naar de voortdurend veranderende metropool.

Vragen? Ideeën?

Laat het ons weten! Ons adres bij de ANWB:

@ anwbmedia@anwb.nl

Dit is Milaan

Beroemd is Milaan vooral om de mode, het design en het voetbal, maar er is meer. Veel meer! De stad was altijd op zichzelf aangewezen waar het gaat om het creëren van schoonheid – door de natuur werd ze niet rijk gezegend: geen rivier, geen heuvels, geen zee. Ook lijkt Milaan liever te verzwijgen dat het werd gesticht in de oudheid. Geen stad voor liefde op het eerste gezicht – maar liefde op het tweede gezicht kan des te sterker zijn.

Milaan heeft zichzelf opnieuw uitgevonden

Milaan is de afgelopen vijftien jaar sterk veranderd en ontwaakt uit een diepe slaap na de verlamdende jaren van corruptieschandalen in het door economische crises geteisterde Italië. Plotseling werd in alle hoeken en gaten gebouwd en gerenoveerd: de opmaat kwam voor rekening van de beroemde Scala, die een facelift onderging. Buiten de stad ontstond een nieuw jaarbeursterrein, het metronet werd uitgebreid, en de stad groeide de hoogte in – de Torre Unicredit is de hoogste wolkenkrabber van Italië. Een ware energieboost kreeg Milaan door de Expo 2015: plannen die jarenlang in lades hadden gelegen werden ineens verbazingwekkend snel gerealiseerd. En Milaan is er echt mooier van geworden. De dom is weer verblindend wit, de Galleria Vittorio Emanuele straalt een nieuwe glans uit en heeft nu een dak waar je op kunt. Er werden huizen gerenoveerd en nieuwe groenvoorzieningen en fietspaden aangelegd. Hele straten zijn nu voetgangerszone geworden. Milaan is kortom mensvriendelijker geworden en de Milanezen genieten ervan, want ze houden van nieuwigheden ook al doen ze er aanvankelijk vaak negatief over.

Beurs- en zakencentrum Milaan

Het is geen toeval dat de belangrijkste evenementen in Milaan, even afgezien van de jaarlijkse opening van de Scala, met beurzen te maken hebben, want Milaan is een zakencentrum. De meeste bezoekers trekken de modebeurzen en de meubelbeurs. Deze *Salone del Mobile* is 's werelds belangrijkste designevenement – ruim een week staat Milaan op zijn kop. Eromheen worden de meest diverse en aanlokkelijke initiatieven en projecten georganiseerd. Het begin vormde ongeveer twintig jaar geleden de parallelmanifestatie *Fuorisalone* in de wijk Tortona. Inmiddels heeft deze zich over de hele stad verspreid. Voormalige fabriekshallen en magazijnen, binnenplaatsen en tal van andere

locaties worden omgebouwd tot showrooms, designershops of galeries. Jonge designers uit de hele wereld stromen toe, en het nauwelijks meer te herkennen Milaan is een aaneenschakeling van ontvangsten, party's en shows. Ook de mode, die tot nu toe enkel voor een exclusief publiek toegankelijk was, heeft steeds meer banden met de kunst- en designerscene en presenteert zich in de hele stad.

Italiaans design

Milaan ontwikkelde zich al in de jaren 20 tot een centrum van Italiaans design. In de in 1928 voor het eerst verschenen vaktijdschriften *Domus* en *Casabella* presenteerden toen net aan de *Politecnico* afgestudeerde jonge architecten, geïnspireerd door Le Corbusier en Mies van der Rohe, hun creaties. Maar de echte designboom begon pas na de Tweede Wereldoorlog, toen de groeiende welvaart de industriële productie aanjoeg en meubelfirma's zich omvormden tot makers van designproducten. Tegenwoordig is er in Milaan een aantal hoog aangeschreven designopleidingen waar tal van binnen- en buitenlandse studenten een plaats hopen te vinden, want in Milaan worden door modeontwerpers en designers de nieuwste trends gezet.

'Tempo, tempo' lijkt de mantra te zijn in het Milanese dagelijks leven.

De Milanesi

Om Milaan te begrijpen moet je Italië begrijpen. Want Milaan is een synthese, een conglomeraat van mensen uit het hele land. Maar wat is dan typisch Milanees? Om te beginnen hebben 'de Milanees' en 'de Milanese' altijd haast.

Zelfs hun koffie drinken ze staand – tafeltjes en stoelen zijn iets voor toeristen. Anderzijds maken ze voor veel dingen tijd: muziek, kunst, mode, koken, lekker eten en jezelf amuseren zijn belangrijke dingen in het leven. En bij dat alles wil je er altijd goed uitzien: op werkdagen het liefst chic en bij bijzondere gelegenheden superelegant – per slot van rekening is Milaan het bolwerk van de *alta moda*. Zelfs voor de supermarkt kleedt men zich netjes aan en ook de kinderen zien eruit om door een ringetje te halen.

Milaan zonder Milanesi

De gunstige geografische ligging – de Noord-Italiaanse meren en Zwitserland liggen op een uurtje, de zee op anderhalf uur en de bergen op een kleine twee uur van de stad – drijft alle Milanezen die het zich kunnen veroorloven in het weekend de stad uit, terwijl hordes jongeren uit het achterland de multistores en fastfoodzaken in het centrum bestormen. Verbaas je er dus niet over als je dan op het domplein nauwelijks autochtonen aantreft – op maandag zijn ze allemaal weer terug.

Milaan in cijfers

1

brievibus uit de tijd van Napoleon bestaat nog – tegen het Palazzo del Senato.

2

van de oorspronkelijk zes middeleeuwse stadspoorten zijn bewaard gebleven.

4

mensen bracht Italië's eerste seriemoordenaar om in de Via Bagnera.

8

wolkenkrabbers verzezen de afgelopen jaren in Milaan.

9

deelgemeenten telt Milaan.

12

universiteiten trekken studenten uit heel Italië.

20

procent van de Milanezen heeft een migratieachtergrond.

94

boom- en plantensoorten groeien tegen de woontorens van het Bosco Verticale.

116

jaar was Milaan de hoofdstad van het Romeinse Rijk.

418

groene drinkfonteinnetjes, 'vedovelle', staan verspreid over de stad.

919

treden voeren omhoog naar het dak van de dom.

600

van de circa 4000 Italiaanse uitgeverijen zetelen in Milaan.

3200

beelden sieren de dom.

372.151

bezoekers trok in 2016 de Salone del Mobile.

231
meter hoog is de Torre Unicredit, het hoogste gebouw van Italië.

Wat is waar?

Er is nauwelijks een stad die zo'n overzichtelijk centrum heeft als Milaan. Het hart en het middelpunt van de hoofdstad van Lombardije is de dom. Van daaraf zijn bijna alle belangrijke bezienswaardigheden snel te bereiken.

Oriëntatiepunten

Natuurlijke oriëntatiepunten als heuvels of een rivier heeft Milaan niet, maar de architectuur heeft alternatieven gecreëerd. In ieder geval helpt het om de stad een keer van grote hoogte te bekijken: vanaf het dak van de dom of de Torre Branca. Als je een blik op de plattegrond werpt, kun je heel goed de cirkels herkennen die de dom als middelpunt hebben, en die samen met hun verbindingstraten een waar spinnenweb vormen. Markante verschijningen in het stadsbeeld zijn het **Castello Sforzesco**, de **Torre Velasca**, het **Pirelligebouw** en de nieuwe **wolkenkrabbers bij de Porta Nuova**, eerst en vooral de **Torre Unicredit**. Probeer de ligging daarvan te onthouden, en ook die van de **Navigli** (Kanalen) in het zuiden en de grote 19e-eeuwse **stadspoorten** langs de tweede ring rond de stad, dan kan er niets misgaan.

De ringen

Milaan heeft zijn concentrische structuur bewaard. In de loop der eeuwen werd de groeiende stad steeds weer opnieuw ommuurd, zodat iedere ring overeenkomt met een bepaalde fase uit de stadsgeschiedenis. De meest recente ring, die van de snelwegen (*tangenziali*) rond de stad, behoort tot de industriële fase. De huidige binnenste of **eerste ring**, door de Milanezen **Cerchia dei Navigli** genoemd, dankt zijn naam aan het kanaal dat nog tot in de jaren 30 stroomde op de plek waar voordien de middeleeuwse stadsmuren oprezen. Enkele van de oude stadspoorten staan nog overeind. Deze ring vormt de scheiding tussen het oude centrum en de vroegere periferie. De **tweede ring** wordt gevormd door de **Bastioni** en ook wel *Cerchia delle mura spagnole* genoemd. Die naam vind je trouwens nergens terug – hij is afgeleid van de muren die in de 16e eeuw onder Spaanse heerschappij verzezen. Delen ervan staan nog overeind; tram 9 volgt voor een groot deel deze ring. De meeste bezienswaardigheden zijn geconcentreerd binnen de eerste ring, maar tussen de eerste en de tweede liggen er ook een paar.

De **derde ring** is die van de **viali**, de brede lanen die in de late 19e eeuw werden aangelegd en die meestal de namen dragen van Italiaanse regio's. De **vierde ring** wordt zoals gezegd gevormd door de **snelwegen** rond de stad.

De binnenstad

Milaan is onderverdeeld in negen genummerde *municipi* (deelgemeenten), die echter niet helemaal overeenstemmen met de historische stadswijken. Het hart is het **Centro storico** (M F 5), het historische centrum direct rond de dom, met vlakbij de Scala. Stervormig liggen rond de dom de kunstenaarswijk **Brera** (M F 3/4) met haar pinacothek en vele horeca, de **Gouden Vierhoek** (M G 4) met dicht opeengepakt alle modelabels, de **Università degli Studi** (M G 5/6) met haar fraaie binnenplaatsen, de zakenwijk tussen de Scala en de Piazza Cordusio met pronkerige bankkantoren en de effectenbeurs aan de **Piazza degli Affari** (M E 5). De basilieken San Lorenzo en Sant'Eustorgio liggen in de levendige wijk **Ticinese** (M E 6/7) en de **Sant'Ambrogio** in de deftige wijk met die naam (M D 5). Hier wonen oude Milanese families in woningen met prachtige binnenplaatsen en tuinen,

die je achter de sobere façades nauwelijks zou vermoeden. En dan is er nog het **Castello Sforzesco** (M E 4), de machtige burcht van de heersersfamilie Sforza met zijn diverse musea.

De buitenringen

De wijk **Navigli** (M C-E 7/8) is een van de belangrijkste uitgaansgebieden van Milaan – hier stromen de laatste kanalen en 's avonds bier, wijn en cocktails. Ook **Chinatown** (M D/E 2) is populair. Anders dan in andere steden bestaan hier China en Milaan naast elkaar.

De vroeger door het spoor afgesloten en beruchte arbeiderswijk **Isola** (M F/G 1) heeft dankzij haar geïsoleerde ligging haar ouderwets Milanese, wat dorpse karakter bewaard. Toen hier de fabrieken dichtgingen, liep de wijk niet leeg, maar ontwikkelden zich nieuwe structuren. Bij de authentieke oude trattoria's voegden zich nieuwe restaurants en cafés, en er werden ook kunstgaleries geopend. In de Via Pastrengo kun je aantrekkelijke winkels en ateliers vinden. Het Teatro Verdi biedt een fantasierijk alternatief programma. De wijk, die wordt bewoond door een mengeling van oude bewoners en import, is uiterst levendig, overdag door de winkels en de drukke weekmarkt en 's avonds door de horeca, waaronder de beroemde Blue Note.

Dichtbij is razendsnel de nieuwe hoogbouwwijk van glas en staal **Porta Nuova** (M F/G 1/2) uit de grond geschoten, een modelstad die naast de oude wijk nog altijd een wat vreemde en cleane indruk maakt. De centrale, via trappen en opritten bereikbare en circa 6 m boven straatniveau gelegen Piazza Gae Aulenti verbindt het Quartiere Isola met de levendige Corso Como. Ondanks haar koele uitstraling is deze piazza inmiddels uitgegroeid tot een drukke en erg populaire plek. Ze wordt omsloten door de werkelijk ontzettend hoog oprijzende Torre Unicredit. Op maar een paar honderd meter afstand voorzien de bomen en struiken tegen de woontorens van het Bosco Verticale de stad van zuurstof.

Kodakmoment

Milaan als bron van inspiratie

Ieder jaar maken interieurstylisten en designfans uit de hele wereld hun bedevaart naar Milaan om op de Salone del Mobile de polsslag van de branche te voelen. De parallel-manifestatie Fuorisalone verandert de stad totaal: of het nu op straat is, in de cafés, in de kruisgangen van de Università degli Studi, in woonhuizen of in showrooms – overal is wel iets gaande en overal stuit je op spannend design en inspirerende exposities.

Een reis in de tijd

Zittend op de blank uitgesleten houten banken van de tram of staand en jezelf vasthoudend aan de leren hanglussen hebben generaties Milanezen hun huiswerk gemaakt, stukken doorgelezen, gekletst – begeleid door het vertrouwde geratel. Al meer dan een eeuw hoort de tram bij het stadsbeeld, het is een soort rijdend verkeersmuseum geworden. Tegenwoordig rijden er moderne, groene trams die plaats bieden aan meer dan 250 personen. Maar een bijzondere liefde koesteren de Milanezen voor het gele model 'Peter Witt' uit 1928.

Het leven vieren

Aan de Darsena kun je merken dat Milaan vroeger een stad aan het water was. Het voor de Expo 2015 gerenoveerde oude havenbekken is uitgegroeid tot een nieuw centrum van de metropool en een symbool van haar wedergeboorte. Vele duizenden Milanezen stroomden toe voor de opening in april 2015. Hier volgden ze in 2016 op grote schermen het EK voetbal en de Olympische Spelen. 's Avonds flaneren ze langs de oevers, zoeken een plekje in een van de loungebars of nemen plaats op de kademuur, de benen bungelend boven het water, drinken een biertje, spelen gitaar en vergeten dat ze midden in de grote stad zijn.

Het kompas van Milaan

1

Het hart van de stad – **rond de Duomo**

'Longh come la fabbrica del Domm' – 'Zo lang als de bouw van de Dom,' zegt men in Milaan als iets maar niet af lijkt te komen. Inderdaad bestaat de 'Veneranda Fabbrica del Duomo', de 'Eerwaardige Dombouwkeet', al meer dan zeshonderd jaar. Haar medewerkers leveren letterlijk topprestaties: alleen al de meer dan 130 torens en torentjes moeten liefdevol worden verzorgd.

Hoe traag slakken ook zijn, in het kader van een kunstactie van de Cracking Art Group waarmee geld werd ingezameld voor de dom, lukte het ze tot helemaal boven op het dakterras te komen.

Een compleet 'marmergebergte' moest vanaf de westelijke oever van het Lago Maggiore via de navigli naar de bouwlocatie worden gevaren voor de reusachtige, gotische **Duomo** ¹, waar in 1386 onder Gian Galeazzo Visconti aan werd begonnen. De dom domineert het stadsbeeld van Milaan – ook al schieten de nieuwe wolkenkrabbers in de verte nog zozeer de hoogte in. De façade ontstond pas in 1805 onder Napoleon, die zich in de dom tot koning van Italië liet kronen.

Op normale, bewolkte dagen zie je vanaf het dak van de dom de elegante klokkentoren van de San Gottardo, veel andere kerktorens, een zee van daken, en de nieuwe skyline van Milaan. Het mooiweertzicht reikt daarentegen onder ideale omstandigheden tot de met sneeuw bedekte Alpentoppen – en dat zonder verrekijker.

Monsters en Mussolini

Met een lengte van 158 m en een vloeroppervlak van 11.700 m² is het bouwwerk – dat voluit Duomo Santa Maria Nascente heet – de op twee na grootste kerk van Europa. Daar moet je dus even wat tijd voor uittrekken – temeer omdat er tegen de façade, op het dak en binnen verbazingwekkende dingen te zien zijn: niet alleen monsters, draken en duivels als waterspuwers, maar ook de koppen van Mussolini, Dante en Toscanini, een beroemde bokser, een tenniskampioen – en God weet wat nog meer voor heiligs ...

In het noordelijke transept is de bronzen kandelaar van Trivulzio uit de 14e eeuw te bewonderen, en in het zuidelijke transept vind je het macabere beeld van de apostel Bartolomeüs. De arme heilige draagt zijn huid, die hem terwijl hij nog leefde werd afgestroopt, als een stola over de schouders. Vergeet ook niet de resten van de **oerkerk van Santa Tecla** in de crypte te bekijken. Hier heeft, in het baptisterium, de heilige Ambrosius in 387 de kerkvader Augustinus gedoopt.

In mei en september kun je getuige zijn van een ongewone ceremonie. Dan toont de aartsbisschop de gelovigen het kostbaarste **relikwie uit de dom**, de Sacro Chiodo, een spijker uit het kruis van Christus. In een met engeltjes beschilderde mand uit de 17e eeuw, de *nivola*, stijgt de prelaat op om het relikwie naar beneden te halen. Normaal gesproken wordt het boven het altaar bewaard – een rood lampje geeft aan waar.

Kom van dat dak af

Hoe indrukwekkend het enorme interieur ook lijkt – met zijn vijf beuken, driebeukige transept en 52 imposante bundelpijlers in het schemerlicht dat door de hoge glas-in-loodramen naar binnen valt – écht imposant is pas het dak: met 3400 beelden en torens een knap staaltje van de middeleeuwse steenhouwers. Het dakterras van de dom deed de Duitse schrijver Hermann Hesse denken aan een grote marmertuin. Je loopt hier tussen de sculpturen en torentjes van filigraanwerk door. Op het hoogste punt van de dom – boven de viering – schittert de inmiddels allang door wolkenkrabbers voorbijgestreefde, 4 m hoge gouden **Madonnina**.

Kunst in twee smaken – profaan of sacraal

Aan de zuidkant grenst het **Palazzo dell'Arengario** ² aan het domplein, een monumentaal bouwwerk uit de fascistische jaren 30. De architect Italo Rota nam het tussen 2002 en 2010 onder handen en ontwierp het spectaculaire **Museo del Novecento**, waarin een spiraalvormige loopbrug toegang geeft tot de expositieruimtes met moderne kunst (zie ook).

INFO EN OPENINGSTIJDEN

Dom ¹: www.duomomilano.it, dag. 8-19 uur (mits netjes gekleed: bedekte schouders, geen korte broeken, geen minirokken!); **Museo del Duomo**: in het Palazzo Reale ³, di.-zo. 10-18 uur, toegang € 2, ma. gesl., combiticket met baptisterium € 6; **dakterras**: 9-19 uur (laatste toegang 18 uur); toegang via de trap € 9, met de lift € 13. Combiticket dom, museum, baptisterium en terras € 15 met lift, € 11 via trap.

Museo del Novecento: Palazzo dell'Arengario ², www.museodelnovecento.org, ma. 14.30-19.30, di., wo., vr., zo. 9.30-19.30, do., za. tot 22.30 uur, € 10, 65-plus € 8, 13 tot 25 jaar € 5.

Palazzo Reale ³: Piazza Duomo 12, tel. 02 88 46 52 30, info over tentoonstellingen op www.comune.milano.it, ma. 14.30-19.30, di., wo., vr., zo. 9.30-19.30, do., za. 9-22.30 uur.

Highline Galleria ⁵: Via Silvio Pellico 2/hoek Piazza Duomo 21, www.highlinegalleria.com, dag. 9-23 uur (laatste toegang 22.30 uur), toegang € 12.

ALLES WAT HET HARTJE BEGEERT

Warenhuis La Rinascente ¹: Piazza Duomo, www.rinascente.it, ma.-za. 9.30-22, zo. 10-21 uur.

ETEN EN DRINKEN

Caffè Camparino ¹: www.camparino.it, di.-zo. 7-20.40 uur.

Beroemd zijn de warme *panzerotti* van de kleine bakkerij **Luini** ² (Via Santa Radegonda 16, www.luini.it, di.-za. 10-20, ma. 10-15 uur, in aug. gesl., snacks vanaf € 2,50), een specialiteit uit Puglia: met mozzarella en tomaten gevulde deegtasjes. Ertegenover verkoopt **Ciocolatitaliani** ³ (Via San Raffaele 4, www.ciocolatitaliani.it) overheerlijk ijs.

Uitneembare kaart F 5 | Metro M1, M3 Duomo

Het door de ontwerper van de Scala, Piermarini, radicaal in classicistische stijl omgebouwde Viscontikasteel uit de 14e eeuw heet sinds de Italiaanse eenwording **Palazzo Reale** 3. Tijdens het bombardement van 1943 raakte het neoclassicistische interieur door brand zwaar beschadigd. In de grote zaal zijn nog de verkoolde kariatiden te zien. Tegenwoordig worden in het gebouw grote tentoonstellingen georganiseerd. In de linkervleugel bevindt zich het interessante **Museo del Duomo** met sculpturen uit de 15e eeuw, waterspuwers, pinakels en torentjes, levendige Bijbeltaferelen van terracotta, beelden van de hand van beroemde Milanese kunstenaars en houten maquettes van de dom.

Nog tot in de jaren 90 was de ingang van de Galleria Vittorio Emanuele een geliefde ontmoetingsplaats voor oudere Milanezen, die hier geanimeerd over koetjes en kalfjes discussieerden. Tegenwoordig is de Galleria vrijwel volledig een toeristendomein – toch mag ze niet worden gemist.

Moeder van alle winkelpassages

Voor de kathedraal, op de grote, door bogengalerijen omzoomde **Piazza del Duomo**, vinden vaak demonstraties plaats. Op andere dagen is het hier een komen en gaan van Milanezen en drommen toeristen. Ten noorden van de dom ligt de **Galleria Vittorio Emanuele II** ⁴. Achter een triomfboog opent zich deze 'salon' van Milaan: een in 1865 gebouwde winkelpassage, genoemd naar de eerste koning van het verenigde Italië. Hier kun je *quater pass* ('vier passen') maken – ook als het regent, en een bittertje drinken bij **Camparino** ¹. Deze prachtige Jugendstilbar met mozaïeken is een waar 'ambrosianisch' (= Milanees) instituut! In 1867 vond Davide Campari hier de beroemde drank uit die zijn naam draagt.

Behoorlijk oud: in 2015 vierde Caffè Camparino zijn honderdjarig bestaan.

De met glas en staal overdekte winkelpassage die het domein met de Scala verbindt, was in de 19e eeuw hét symbool van de economische vooruitgang. In de cafés en boekhandels troffen literatoren, theatermakers en muzikanten

elkaar. De Galleria was niet alleen een sociaal, maar ook een politiek ontmoetingspunt. Tegenwoordig zijn hier vooral dure boetieks te vinden, maar ook cafés, restaurants, een luxehotel en boekhandels.

In 2015 onderging de Galleria nog eens een uitbreiding: de **Highline Galleria** , een 'loopbrug' over de daken met uitzicht op het domplein en Milaans nieuwe skyline.

Iets verderop, onder de bogengalerij naar de winkelstraat Corso Vittorio Emanuele II, bevindt zich het oudste en elegantste warenhuis van de stad: **La Rinascente** . Op zeven verdiepingen vind je hier vooral mode en design en op de bovenste verdieping heerlijke delicatessen. Ook zijn er in het gebouw diverse bars en restaurants, waar je op het terras of onder een glazen koepel, met een prachtig uitzicht op de beelden en torentjes van de dom, iets kunt eten of drinken.

Het vloermozaïek in de achthoek onder de centrale glazen koepel met de stadswapens van Milaan, Rome, Florence en Turijn moet regelmatig worden gerepareerd; zowel de Milanezen alsook mannelijke toeristen van over de hele wereld draaien volgens oud gebruik met de hakken over de testikels van de stier van Turijn, omdat dit geluk zou brengen ...

Gekrompen plein

Op maar een steenworp van de dom ligt de **Piazza dei Mercanti**, ooit het middelpunt van het machtige middeleeuwse Milaan. Hier kun je een beetje bijkomen van de drukte op de Piazza del Duomo. Vroeger was de Piazza dei Mercanti veel groter en rees in het midden ervan het Palazzo della Ragione (1233) op, ook bekend als de Broletto. Maar door de aanleg van een straat tussen het domplein en de Piazza Cordusio werd het plein in tweeën gedeeld. Zo komt het dat het 16e-eeuwse **Palazzo dei Giuresconsulti** , ooit de vierde zijde van het plein, nu in de Via dei Mercanti staat. In de tijd waarin Milaan een *comune* (vrije stad) was, diende de **Broletto** als stadhuis. Tegenwoordig worden in de loggia ervan exposities gehouden. Het ruitersstandbeeld van stadsbestuurder Oldrado da Tresseno, tussen twee bogen, zou een werk zijn van Benedetto Antelami, een van de grootste beeldhouwers uit de 13e eeuw.

Achter een wirwar van bovenleidingen rijst de 9e-eeuwse romaanse klokkentoren van de Santa Maria presso San Satiro op.

Perfecte illusie

Schuin tegenover de dom begint de **Via Torino**, een lange, gezellige winkelstraat. Vrijwel aan het begin ervan staat een beetje verborgen aan de linkerkant het mooie kleine kerkje **Santa Maria presso San Satiro** , dat in de 9e eeuw ter ere van de broeders van de heilige Ambrosius werd gesticht en in 1842 door Bramante verbouwd. Wegens ruimtegebrek creëerde hij een schijnkoor in vlakreliëf. Deze perfecte illusie (slechts 97 cm diep!) laat zien hoe meesterlijk Bramante het perspectief beheerste. Links achter het transept ligt de Anspertokapel, met een 'Pietà' van Agostino de Fonduti (1482).